

מבעל דף היומי בעיון

סיכום גפ"ת, רא"ש, רמב"ם, רי"ף, ר"ן, טור ב"י שו"ע מ"א ט"ז ומשנ"ב על הדף

כולל ומכון ראש פינה:

כולל יום שלם ללימוד כל הש"ס וד' חלקי השו"ע בעיון במשך 17 שנה | כולל יום שלם ללימוד דף היומי בעיון | כולל יום שלם ללימוד אבן העזר בעיון | פרויקט "אבן ברורה", והוא כעין משנה ברורה על אבן העזר | כולל ערב שלוש שעות ללימוד דף היומי בעיון | כולל ערב שעתיים ליבו הפזן | כולל שישי שבת | רשת שיעורי תורה ללימוד דף היומי במלגה מכובדת למגידי שיעורים | 30 ספרי עזר על שלחן ערוך אבן העזר | ספרי "השינון" על ד' חלקי השו"ע, לדיעת ד' חלקי השו"ע בלימוד עמוד יומי, בהמלצת גדולי ישראל מכל העדות והתנועים | מבחנים ארציים לאברכים ובחורים במלגה על דף היומי בעיון | סיכומים יומיים של דף היומי בעיון בעברית, אנגלית, ספרדית וצרפתית | קמחא דפסחא | עזרה וסיוע לנזקקים ואברכים עמלי תורה

יום א' ח' תמוז-שבת י"ג תמוז תשפ"ד

העלון מוקדש לעילוי נשמת: הר"צ רבי שמואל מרדכי בן סול שולמית זצ"ל ומרת הדרה בת שמוחה ע"ה ת.ג.צ.ב.ה

מסכת בבא בתרא י"ט-כ"ה

שבוע פרשת בלק

העלון מוקדש לעילוי נשמת: ר' אליהו בן חנה ז"ל ומרת אסתר בת מרים ע"ה ת.ג.צ.ב.ה

ומדנקטה כאן הגמרא לשון חלון משמע דאיירי בחלון גליל ששיעורו טפח, וכך פירש רש"י. אמנם יש לדון האם נקטו בדוקא חלון ובשאר סוגי החלונות השיעור או הדין אחר, או שהוא דוגמא בעלמא, דדברו בהווה, אבל הוא הדין לכל סוגי החלונות למעטם משיעור.

וכתב הרמב"ן דהוא דוקא בחלון ששיעורו טפח, דאם נתמעט אפילו משהו אינו מביא את הטומאה, אבל בחלון העשוי למאור וכו', חלון זה אינו מתמעט בכל שהוא, די שיעור, כמו שהבאנו בשיירי המאור, וכן נראה שאין אוכלין ממעטין בו, עיי"ש.

ורבי דוד פארדו בפירושו על התוספתא חידש דאם היה החלון יותר מטפח, הרי שכל דבר ימעט אותו אף שלא ביטלו שם, וטעמו דדוקא בחלון קטן בגודל טפח אין דרך להשאיר עליו דבר המונח בו, ולכן צריך ביטול בפועל, אבל חלון גדול אף בלא ביטול ימעט, וצ"ע. אמנם הוא לשיטתו דסבירא ליה בפירושו שם דמה שהצריכו בסוגיא שיבטלו שם הוא מדרבנן שגזרו שמא יבוא ליטול משם ולאן אדעתיה, ולפי זה בחלון גדול אין חשש כזה ולא הצריכו ביטול. אבל אם נאמר שצריך ביטול מעיקר הדין פשיטא שלא שייך לחלק בין זה לזה.

ומצאנו עוד שיטה בזה, הלא היא שיטת הראב"ד דסבירא ליה דמדובר כאן בחלון המוגדר כפתח ששיעורו ארבעה טפחים, דהוא פתח גדול ולכן צריך ביטול כדי למעטו, אבל בחלון ששיעורו טפח לא צריך ביטול כדי למעטו.

והנה התוספות [ד"ה היא גופא תיחזין] כתב דהכל איירי הכא במיעוט, אבל אם סותם לגמרי הפתח לא בעינן ביטול, והחילוק ביאר בקובץ שיעורים [אות ס"ט] דשיעור טפח בחלון הוא השיעור שנאמר בחלון שחלון כזה יעביר הטומאה, ולפי זה אפילו אם יסתום את חלקו לא יועיל, כיון

דף י"ט ע"א

והא תני רבי אושעיא חול התם במתונא.

ובשולחן ערוך [סימן קנ"ה] פסק דבחול הלח צריך להרחיק שלשה טפחים או סד בסיד, והקשה עליו הש"ך דמאי שנא מאמת המים דצריך להרחיק משום הלחלוחית שבה דבעינן התם גם הרחקה וגם סיד, עיי"ש.

דף י"ט ע"ב

אמר רב טובי בר קיסנא אמר שמואל ריק אינו ממעט בחלון.

נידון הסוגיא הוא בחלון שדרכו עוברת טומאת מת, והוא אינו מעביר את הטומאה רק בשיעורים המפורשים במשניות במסכת אהלות, ואם אין בו את השיעורים האלו אין הטומאה עוברת דרכו. ובסוגיא עסקינן במה אפשר למעט את החלון משיעורו כדי שלא תעבור דרכו הטומאה.

והנה במסכת אהלות [פרק י"ג] מצאנו כמה סוגי חלונות ששיעוריהם שונים. א. העושה חור כדי שיכנס דרכו אור, שעורו מלא מקדח גדול של לשכה, אבל אם נסתם חור זה או שהתחיל ולא גמרו, שיעורו רום אצבעיים על רוחב הגודל.

ב. חור שנעשה מאעליו, כגון חרוהו מים או שרצים או שאכלתו מלחת שעורו מלא אגרוף, חשב עליו לתשמיש שעורו בפותח טפח.

ג. עשה חלון להכניס אויר לבית, שיעורו מלא מקדח.

ד. עשה חור כדי לזון את עיניו ולדבר עם חברו ולתשמיש בפותח טפח.

כולל ומכון ראש פינה:

שחלון כזה מעביר טומאה ורק אם יבטלו שבטל שיעור החלון לא יעביר את הטומאה. אבל כשסותם את הפתח לגמרי אין זה דין בחלון שאינו מעביר את הטומאה, אלא דין בטומאה שאינה יכולה לעבור משום חציצה. ולפי זה מבוארת דעת הראב"ד בסברה ההפוכה, דסבירא ליה דהתורה אמרה דטפח בחלון העשוי לתשמיש מעביר את הטומאה, וממילא אם אין טפח פתוח אין הטומאה יכולה לעבור, אבל אין הוא דין בחלון כסברה הנ"ל, אלא דין בטפח פתוח. אבל בחלון שדינו להיות כפתח שהוא ארבעה על ארבעה, הרי לא בטל שם פתח ממנו אם לא יבטלו שם, כמו שמצאנו בפתח שלא בטל אם לא פריץ פצימיו.

דף כ' ע"ב

תנא ביין התיירו מפני שמשביחו וכו' אמר רב יוסף האי דידן אפילו קוטר דשרגא נמי קשיא ליה.

לדעת הרמב"ם החילוק הוא בין יין של ארץ ישראל שהוא חזק ליין של שאר ארצות שהוא חלש וניזוק אפילו מנר, אבל הטור אסר להדליק נר תחת אוצר ולא חילק בין ארץ ישראל לשאר ארצות, וכתב הט"ז דהטור איירי בזמן הזה, דלאחר החורבן היין אף בארץ ישראל אינו חזק כמו שהיה. ולהרמב"ם צריך לומר דאף דטעמו של היין טוב פחות אכתי היין שבארץ ישראל אינו מתקלקל מחמת הנר.

חנות שבחצר יכול למחות בידו ולומר לו איני יכול לישן מקול הנכנסין ומקול היוצאין; אבל עושה כלים, יוצא ומוכר בתוך השוק; ואינו יכול למחות בידו ולומר לו איני יכול לישן לא מקול הפטיש ולא מקול הריחים ולא מקול התינוקות.

בתחילת הפרק עסקנו בנזקים הנגרמים לאדם מחמת שכינו, שמחמת זה צריך האדם להרחיק את הדברים היכולים להזיק לשכנו, אם לכתלו, ואם לבורו, וכן לביתו כנ"ל. וכל זה בנזקים של ממש, כי השרשים מחריבים כתלי הבור, ומי הרגלים מזיקים לכותל, והעשן מזיק לתבואה וכל כיו"ב, וכן במשנה ובסוגיא עסקינו בדברים שאינם נזקים לגופו או לרכושו, אלא בדברים המפריעים לסדר החיים הרגיל של אדם, אם שמפריעים לו לישן, או שהריח קשה לו, או שמסכן את פרנסתו בתחרותו, וכל כיוצא בזה.

האופן הראשון המתבאר כאן הוא בחצר, כי אם רוצה לעשות בחצר חנות למכור סחורה יכולים לעכב על ידו, אם מפני ריבוי הנכנסים והיוצאים ואם מפני שיכולים לומר לו אין אנו יכולים לישן מקול הנכנסים והיוצאים. ודקדק הרשב"א מדתנן חנות שבחצר יכולין למחות בידו ולא קאמר לא יעשה אדם חנות בחצר, ש"מ שאפילו חנות שבחצר שנעשה ברשות אפ"ה יכולין למחות בידו

ולומר סבורין היינו שיכולין אנו לקבל ועכשיו אין אנו יכולין לקבל, וכ"כ הרמב"ם שהגאונים הורו שאם החזיק ונעשה אומן או גרדי ולא מיחו בו שכניו שאין לנזק זה חזקה דהוי היזק קבוע. ומבואר באחרונים [סמ"ע סימן קנ"ו] דאם החזיק בזה אין יכולים למחות בידו ולומר לו אין אנו יכולים לישן מקול הפטיש והריחים, מאחר שכבר החזיק בזה ולא מיחו בידו. ויש חולקין בזה וס"ל דרק לריבוי נכנסים ויוצאים יכולים למחות ולא מהני חזקה, אבל לעשות מלאכה בביתו ובחנותו אין יכולים למחות בו אף לכתחילה וא"צ חזקה כלל, דאין סברא שלא יהא רשות לאדם לעשות בביתו ובחנותו איזה מלאכה שירצה. אמנם לקמן יתבאר דחולים או איסטנסים שהקול מזיק לבריאותם וודאי דיכולים למחות וגם חזקה אינה מועילה.

ויש אומרים שדין מבוי שאינו מפולש כיון שהוא סתום משלש רוחות כדין החצר, לפיכך אחד מבני חצר או ממבוי שאינו מפולש שבקש לעשות את עצמו רופא או אומן מקיז דם או אורג בגדים או סופר שטרות או מלמד לתינוקות לימוד שאינו של תורה, בני החצר או המבוי מעכבים עליו מפני שמרבה עליהם הנכנסין והיוצאין, ואף אם נתרצו לו כולם חוץ מאחד מהם אותו האחד מעכב עליו, ואף אם כבר עשה והחזיק יכולים למחות בו דבזה אינו מועיל חזקה כנ"ל.

וכל זה בדבר שאינו של מצוה, אבל בדבר מצוה מתבאר במשנה ובגמרא שאינם יכולים למחות בו, לכן אם ירצה ללמד תינוקות תורה בתוך ביתו אין השכנים יכולים למחות בידו ולומר לו אין אנו יכולין לישן מקול התינוקות של בית רבן, וה"ה לכל מילי דמצוה.

ובאמת היא מחלוקת ראשונים, דדעת הרמב"ן דלא בכל דבר מצוה אינם יכולים למחות בו, רק בתלמוד תורה מתקנת יהושע בון גמלא ואילך, אמנם הטור כתב דהוא הדין לכל דבר מצוה, וכן כתב השולחן ערוך. אמנם כתב הלבוש דזה שאמרנו דבלימוד תורה אינם יכולים למחות זהו דווקא בני המבוי או בני החצר ואינם דרים יחד בבית אחד, אבל הדרים בבית אחד ורוצה אחד מהם ללמד תורה לתינוקות יכולים למחות בו מללמוד בבית שדרים עמו, שזה וודאי הטורח רב מלסבול בבית אחד ולא נשתתפו על דעת כן אם לא שהתנו כן בתחלה.

מקול הנכנסין ומקול היוצאין.

מלשון המשנה משמע שהטענה היא על הרעש שמקימים הנכנסים והיוצאים, אבל דעת הרשב"א שהוא לאו דוקא, אלא באמת הטענה היא מחמת ריבוי הדרך, דהרי רואים בסיפא של המשנה שטענת רעש אינה טענה, שאינו יכול לומר לו איני יכול לישן מקול הפטיש. אמנם ראשונים אחרים כתבו דהטענה היא מחמת הרעש, ויש לחלק בין קול שעושה בתוך שלו שאינו יכול למנוע לבין רעש שהוא ברשות המשותפת לכולם, ונפקא

מינה בזה, דאם מחמת ריבוי הדרך הוא לנו להתיר לפתוח חנות בלילה, אבל אם הוא מחמת הרעש אין היתר לפתוח בלילה. אמנם הפתחי תשובה [סיק א'] הביא משו"ת הרלב"ח דטעם ההיתר בסיפא הוא דהואיל והוא פרנסתו ואינו יכול לצאת ולעשות בשוק, אם לא תתיר לו נמצאת פוסק את חיותו, משא"כ בחנות שבחצר ולכן יש לו טענה גם על הרעש. אמנם לפי סברת הרלב"ח היה לנו לאסור על אדם לעשות רעש בביתו שמפריע לשכניו לישון אם אינו לצורך פרנסתו.

אמר אב"י סיפא אתאן לחצר אחרת וכו'.

ורבא תירץ תירוץ אחר, דמדיוק המשנה משמע דאין היתר בחצר אחרת. כך מדיוק מלשון הגמרא, אבל דעת הרמב"ן דלהלכה מודה רבא לאב"י דבבבא אחרת מותר, דרק בחצר יש טענת ריבוי דרך ולא במבוי שיש בו כמה חצירות, ומה שהקשה על אב"י הוא מכח דיוק המשנה ולא מעצם הענין. אבל לדעת הרמב"ם גם במבוי יש טענת ריבוי דרך, ואינו יכול לפתוח חנות גם בחצר אחרת, ורבא לא קיבל סברת אב"י אף להלכה.

אלא אמר רבא סיפא אתאן לתינוקות של בית רבן, ומתקנת יהושע בן גמלא ואילך.

ומה שלא תירץ אף אב"י כך, כתב החתם סופר דאב"י לא ס"ל הא דרבא, דאע"ג דיהושע בן גמלא תיקן להגדיל תורה ולהאדירה, מ"מ כל עיר ועיר יבנו להם בי כנישתא לכך. ומה שאמר רבא נמי מתקנת יהושע ולא העמיד המשנה בעיר שיש בה תינוקות של בית רבן כגון בירושלם או בכל פלך ואפילו קודם תקנה, הוא לפי שאז כשם שהיו מטריחים ליסע כמה פרסאות לעיר של פלך במקום שיש מקרי דרדקי, כ"ש שהטריחו באותה העיר ללכת דוקא למקום המיוחד לתינוקות של בית רבן לבי כנישתא, אך מתקנת יהושע בן גמלא ואילך דחייש הרבה להגדיל תורה סבירא ליה לרבא דאפילו טירחא כל דהו לא מטרחינן להסיעם משכונה לשכונה.

דף כ"א ע"א

דאמר רב יהודה אמר רב ברם זכור אותו האיש לטוב ויהושע בן גמלא שמו, שאלמלא הוא נשתכח תורה מישראל; שבתחלה, מי שיש לו אב - מלמדו תורה, מי שאין לו אב - לא היה למד תורה, וכו' התקינו שיהו מושיבין מלמדי תינוקות בירושלים וכו' התקינו שיהו מושיבין בכל פלך ופלך ומכניסין אותן כבן ט"ז כבן י"ז וכו' עד שבא יהושע בן גמלא ותיקן שיהו מושיבין מלמדי תינוקות בכל מדינה ומדינה ובכל עיר ועיר, ומכניסין אותן כבן שש כבן שבע.

משמע דקודם יהושע בן גמלא לא היו מלמדי תינוקות. אבל החתם סופר כתב דפשוט דודאי מאז ומעולם היו

מלמדי תינוקות בישראל בכל עיר ועיר, כי מי שיש לו אב שחייב ללמד בנו שכרו האבות מלמדים לבניהם, והרי זה היה קללות יעקב אבינו לשמעון אחלקם ביעקב שיהיו מלמדי תינוקות, אלא ודאי דכבר היו מלמדי תינוקות מימות עולם למי שיש לו אב, ולא היה החיוב מוטל על הציבור אלא על האב או על עצמו, מכל שכן ששום יחיד לא היה חייב לסבול ריבוי דרך וקול תינוקות, אך משתיקנו יהושע בן גמלא והוטל על הציבור, א"כ ה"ה על כל יחיד, אפילו מי שאין לו בן הוטל חיובו של בן זה לסייע לאביו או להציבור להניחו לגור בשכונתו.

וכתב עוד החתם סופר באופן אחר, דגוף הדין לאו מיהושע בן גמלא ואילך נתחדש, אלא כן הוא מעיקר הדין, וכל מצווה המוטלת על הציבור לסייע זה את זה, כגון מוהל, דמילת הבנים מוטל על כל ישראל למי שאין לו אב, כמבואר במסכת קידושין, ה"ה כשיש לו אב עכ"פ מוטל על כל ישראל להניח לדור המוהל בשכונתם, או רופא נפשות וכן תפלה בציבור. אך תשב"ר לא היה מוטל אלא על האב, ולכן לא היו השכנים צריכים לסבול הזיקא דידהו, ותקנת יהושע בן גמלא להטיל גם זה על הציבור, וס"ל לרבא דה"ה שהיחידים לא יוכלו לומר לך לבית הכנסת שבעיר וכהנ"ל.

אמנם מה שכתב החתם סופר דכל מצווה המוטלת על הציבור לסייע זה את זה, כגון מוהל, עכ"פ מוטל על כל ישראל להניח לדור המוהל בשכונתם, או רופא נפשות וכן תפלה בציבור, לא כן דעת הט"ז [הו"מ סימן קנ"ו], שכתב דרופא נפשות ואומן מוהל ילכו הם אצל הבנים והחולים ולא יבואו אצלם. וכתב החתם סופר דהוא תימה, דמ"מ מנא ידעו הרופאים שיש חולי או האומן שיש בן למול אם לא יבואו ויקראו אותו לבוא, והיינו ריבוי נכנסים ויוצאים, ושלכן פירש הב"י דרופא היינו אומן מקיז דם שאין בו סכנת נפשות והצלה כל כך, אבל רופא נפש ואומן מוהל אין יכול למחות.

ובאמת בזה גופא נחלקו בראשונים, דלדעת הטור בכל דבר מצוה אי אפשר לעכב עליו לעשותו בחצר, ויכול להתפלל בעשרה ולחלק צדקה שם. אמנם הבית יוסף שם דייק מלשון רש"י והרמב"ן דרק תשב"ר אינו יכול לעכב מתקנת יהושע בן גמלא, אבל לשאר דבר מצוה יכול לעכב. והריטב"א בתשובה [סימן כ"ז] כתב וז"ל, ולא דוקא מלמד תינוקות של בית רבן. אלא הוא הדין לעשות מדרש להרביץ תורה או לדרוש בו לרבים כדי להגדיל תורה ולהאדיר ולא תשכח תורה מישראל. דכוליה חד טעמא הוא. ע"כ. אמנם הוא רק לענין תורה, ולא לשאר דברים.

ומכניסין אותם כבן ט"ז כבן י"ז.

כתב בספר בניהו בן יהודע, פירוש מכניסין הבריא בן ט"ו שנראה כבן ט"ז, הכחוש בן ט"ז שנראה כבן

י"ז. וכתב טעם לזה, כי קודם י"ד האדם קטן, ואין חזקה ליצר הרע בו, דאין מחזיקין בנכסי קטן, וכמו שכתב הרב עוללות אפרים ז"ל, ואחר גמר י"ג שנכנס בשנת י"ד, אם לא ילמוד תורה עד אחר שלש שנים משנת י"ד, יהיה ליצר הרע דין חזקה בו, כי חזקת הבתים היא שלש שנים, והגוף נקרא בית, לכן מכניסין אותו ללמוד בהיותו בן ט"ו, שנראה כבן ט"ז, דאז לא נעשה ליצה"ר בו חזקה שלש שנים, כי לא עבר אחר י"ג אלא שתי שנים שהם י"ד וט"ו, ולכחוש מכניסין אותי בן ט"ז, שנראה כבן י"ז, דהיינו בסוף ט"ז קודם שיגמרו שלש שנים גמורות.

ואומרו כבן שש כבן שבע, היינו הבריא בן חמש גמורות שנראה כבן שש, והכחוש בן שש גמורות שנראה כבן שבע, ובבריא עושין כנגד תורה שבכתב שהיא חמשה ספרים, ובכחוש כנגד תורה שבעל פה שהיא ששה סדרים. והא דקאמר אלמלא הוא נשתכחה תורה מישראל, לאו דוקא, דהא איכא בכל פלך ופלך ובירושלים כמו שהיה קודם התקנה, אלא כונתם לומר מרובם של ישראל, דלאו כולי עלמא יתבי במקום שיש מלמדי תנוקות. ואמר עליו זכור לטוב, בשביל שהשתדל בלימוד התורה הנקראת טוב, דכתיב [משלי ד' ב'] כי לקח טוב נתתי לכם תורתני אל תעזבו, לכך אמר עליו זכור לטוב:

אמנם בעצם התקנה צריך להבין, כיון דהם תקנו בכל פלך ופלך, משום דראו שבתקנה הראשונה שהיו בירושלים דוקא לא הועילו מפני דכל מי שאין לו אב אינו עולה, אם כן איך נחה דעתם בתקנה זו שתקנו בכל פלך ופלך, דאכתי לא עשו בזה תיקון שלם, מאחר דליכא בכל עיר ומדינה לא יעלו מן עיר ומדינה, כמו דלא היו עולין לירושלם. גם לא פורש בברייתא בתחילה כשעשו בירושלים דוקא, איך היו מכניסין במידת השנים. ונ"ל דתחילה כשהתקינו בירושלם דוקא היו מכניסין אותם כשהם קטנים, ולכן מי שאין לו אב אינו עולה, כי קטן איך יוכל לעלות לבדו, ואח"כ כשהושיב מלמדים בכל פלך ופלך תיקנו שיכניסום כבן ט"ז וכבן י"ז, דאז יוכל לעלות לבדו אפילו אם אין לו אב, ולכן חשבו כי עתה יעלו גם מן העיירות ומדינות, אך דא עקא כיון דתקנו שיכניסום גדולים כבן ט"ז ובן י"ז, היה מבעט ברבו ויצא, ולכן בא יהושע בן גמלא ותיקן שיכניסום כבן שש ובן שבע, דאז הוא קטן, וכיון דקטן צריך לו אב שיעלהו, ובודאי מי שאין לו אב לא יעלה, לכך תיקן שישבו בכל עיר ובכל מדינה, דאז אין צריכין לעלות ממקום. למקום:

לא תמחי אלא בערקתא דמסאנא. דקארי קארי, דלא קארי ליהוי צוותא להבריה.

לכאורה הם שני דברים נפרדים, להכות רק בערקתא דמסאנא ולא יותר, ואף שאין די בדבר זה להכריחו ללמוד, מכל מקום יש להשאירו על כנו עם חביריו, דמועיל להם משום צותא. אבל הבן יהודע כתב, ערקתא

דמסאנא פירוש חתיכת עור רחבה שמשמעת קול גדול כשיכה בה, ואינה מזקת לגוף, ולא כאיב ליה כל כך. ומאן דקרי בשאר ילדים קרי ואין צריך לעשות לו הפחדה, ומאן דלא קרי להוי זה הילד המוכה בערקתא דמסאנא צוותא להבריה, כי השומע קול גדול בהכאה זו, חושב שרבו מכה הכאות גדולות ומפחד ממנו, ונותן לב ללמוד:

דף כ"א ע"ב

א"ל לדידי זכר אקרייון.

הקשה מהרש"א ז"ל, אם יואב הטעהו רבו, כל ישראל שהיו עמו במאי טעו, ע"ש. וכתב הבן יהודע דנ"ל כי ישראל אשר עמו חשבו, דמאמר המלך והסנהדרין היה כך לאיזה סיבה על פי נבואה של נביא, שהיתה הוראת שעה באותו זמן, והם לא שאלו טעם מן יואב שר הצבא, כי מוחזק הוא אצלם דלא עביד חדשות בלא רשות. ברם על יואב עצמו ראיתי שהעיר הגאון חיד"א דאכתי תיקשי ליואב, וכי לא ראה מעשה שאול המלך ע"ה שלא השאיר רק הצאן ונענש, ותירץ דסבר יואב שבעמלקים שהיו בזמן שאול המלך ע"ה, היו מכשפים, כמו שאמרו רז"ל, ועשו בכישוף שיזמו אנשים ונשים לבהמות שיחשבום שהם צאן ולא יהרגום, ומשום הכי הקפידו עליו מן השמים, אך עיקר המצוה היא אינה אלא על הזכרים עד כאן דבריו. וכתב הבן יהודע דאין התחלה לקושיא זו, דהתם שאול המלך ע"ה נצטווה מפי שמואל הנביא ע"ה בדבר ה', שאמר לו והמתה מאיש עד אשה מעולל ועד יונק משור ועד שיה מגמל ועד חמור [שמואל א' ט"ו]. ולכן נענש שהשאיר הצאן, דלא ציוהו הכיתה את עמלק בסתם כדי שילך ויכה על פי המפורש בכתוב, אך יואב נשלח להכות את עמלק בסתם כפי המפורש בכתוב, ולכן כיון דקרא זכר עמלק, לא הכה אלא הזכרים:

אמר רב הונא האי בר מבואה דאוקי ריחיא ואתא בר מבואה חבריה וקמוקי גביה דינא הוא דמעכב עילויה דא"ל קא פסקת ליה לחיותי וכו'.

ולקמן אמר רב הונא בריה דרב יהושע פשיטא לי בר מתא אבר מתא אחריתי מצי מעכב ואי שייך בכרגא דהכא לא מצי מעכב בר מבואה אבר מבואה דנפשיה לא מצי מעכב בעי רב הונא בריה דרב יהושע בר מבואה אבר מבואה אחרניא מאי תיקו.

ובטעמו של רב הונא נאמרו כמה טעמים, דדעת הריטב"א הוי כעני המהפך בחררה, ולדעת רבינו תם עני המהפך בחררה אסור רק בדבר שיכול להשיג במקום אחר, יש לומר דנחלקו בזה רב הונא ורב הונא בריה דרב יהושע, דרב הונא סבירא ליה דהוי כעני המהפך בחררה, דיכול ללכת למקום אחר, ורב הונא בריה דרב יהושע סבירא ליה דהוי כהפקר הואיל וקשה למצוא מקום אחר.

מרחיקין מצודת הדג מן הדג וכו' שאני דגים דיהבי סייארא.
בענין זה נאמרו כמה שיטות בראשונים.

לרש"י מיירי בצייד שנתן עיניו בדג אחד גדול וע"י מצודותיהם של האחרים יבוא לידם ולא לו יהיה. ודחי בגמרא דיהבי סייארא, דכבר הוא כאילו בטוח בו וכאילו גוזלו מידו, משא"כ כבר מבואה שפתח ריחיים ליד חברו.

והרמב"ן פירש בשם הערוך, לפי שהדגים מביטים למרחוק, וכשאוכלין כאן הם נותנין עינים לראות אם יש מזונות במקום אחר, ופעמים שנצודו ברשת ומתוך שהם רואין מזונות במקום אחר הם הולכין שם וזה גזל גמור הואיל וכבר נצודו, משא"כ בהנ"ל.

ושיטת הר"י מינאש דיהבי סייארא קאי אדגים, דמיירי שנתן עיניו בדג גדול ידוע שדרך אותו הדג לשלוח דגים קטנים מרגלים לראות אם המקום פנוי מספינות ואז ישוט הוא אחריהם, וע"י שאלו פורשים מצודתם לצוד דגים קטנים שלהם, לא יבוא הדג הגדול לשם, כי מרגליו יגידו לו שאין המקום פנוי וגורמים היזק לציד הזה. וכתב החתם סופר דנראה מהענין כי זה הוא דג גדול מאוד והציד הזה כל פרנסתו ופרנסת ביתו מזה, וכשהם פורשין מצודתם לא יבוא כלל לגמרי ונמצאו פוסקים חיותו לגמרי, ולא דמי לשיטת רש"י ורמב"ן הנ"ל שעכ"פ אפשר שהוא יצוד ואפשר הם יצודו ואפשר סגי לשניהם, אבל הכא גורמים שלא יבוא כלל וכלל ונמצא שפסקו לחיותו לגמרי, משא"כ בהנ"ל.

והרשב"א כתב דפסקו הגאונים כרב הונא בריה דרב יהושע, וכן כתבו האחרונים דכל הפוסקים פסקו כך. אמנם במרדכי [הביאו הב"י סימן קנ"ו] כתב בשם אבי אסף במבוי סתום מג' רוחות והיה לאחד בסוף המבוי מקום מחיתו, ובא אחר ועשה לו כמו כן בפתח המבוי באופן שלא יכנס שום גוי למבוי אם לא יעבור פני החנות הראשון, והשתא מי פתי יסור אל השני, ואסר האבי אסף, וכתב שם דסבירא ליה כרב הונא ולית הילכתא כוותיה. אך הרמ"א בתשובה כתב כדברי אבי אסף הנ"ל וכתב דבהא כולי עלמא מודו כיון דפסקיה לחיותיה לגמרי.

וכתב החתם סופר דנראה דלמסקנא לא נדחו דברי רב הונא, ומשו"ה אמר רב יוסף מודה רב הונא בתינוקות של בית רבן, משמע דהלכה כוותיה, אלא רב הונא מיירי באופן אבי אסף דפסקיה לחיותיה לגמרי, ומשו"ה נקיט מילתא ברחיים המשמיעים קול, וכשזה עשה רחיים בפתח המבוי כל השומע קול הרחיים יכנס לשם ולא ישאר לחברו מאומה ופסק לחיותיה לגמרי, ורב יוסף נמי נקיט תינוקות של בית רבן המשמיעים קול וכל מי שמכניס תינוק ללמוד ושומע בכניסת המבוי קול תינוקות של בית רבן מכניס תינוק לזה ולא ישאר לזה מאומה. ורב הונא בריה דרב יהושע מיירי באופן שאינו פוסק אלא

פוחת חיותיה, ובהא קי"ל דאינו יכול למחות אבר מתא דידיה אפילו אינו בר מבואה, דכיון דלא איפשטא איבעי אזלי לקולא, ורק בפוחת ולא בפוסק חיותיה לגמרי. וסיים החתם סופר, באופן דלמסקנא י"ל ר"ה ור"ה בריה דר"י לא פליגי ומר אמר חדא ומא"ח ולא פליגי, וצדקו דברי האבי אסף והרוקח שני עמודי עולם הראשונים והרמ"א ומשאת בנימין שני עמודי גולה אחרונים, ומי יבוא אחר מלאכי עליון את אשר כבר עשוהו וזכינו להשוות דעת החכמים בעזה"י.

וכל ענייני ההרחקות שנאמרו בסוגיין כתב הב"י [סימן קנ"ו] דדיני דרבנן נינהו ומשו"ה הקלו לתלמיד חכם כמבואר לקמן, וכתב החתם סופר דמכל מקום ודאי שרשם פתוח על מי תורתנו הקדושה במאי דכתיב ושפטתם צדק בין איש ובין אחיו ובין גירו, ופירש רש"י עפ"י ספרי, בין הדיורים, והכל בכלל, בין דיורים בבתיים בין תנור לכיריים וחלונות וחצרות, ובין דיורים בעיר ועיר ומבוי וחצר וחנות, ומסרן הכתוב למרע"ה ודיינין שיחוקו חוקים באילו וכיוצא ונעשה דיניהם דין תורה ממש והם אמרו להוציא ת"ח מהכללים הללו המבואר בשמעתין.

כופין בני מבואות זה את זה שלא להושיב ביניהן לא חייט ולא בורסקי ולא אחד מבעלי אומנות ולשכנו אינו כופיהו.

יש אומרים דהוא דין בדין נוקי שכנים שהובא לעיל בפותח חנות בחצר, דכשאין ביניהם שום אומן יכולים לעכב שלא יכנס אומן ביניהם מפני ריבוי הנכנסים והיוצאים, וסבירא להו דאף במבוי יכולים לעכב, ואם כבר יש ביניהם אומן אין יכולים לעכב עוד על מי שבא לעשות אומנות זו, כיון שיש כבר נכנסין ויוצאין, ואף גם האומן אינו יכול לעכב מפני קפוח פרנסתו דכל אדם יש לו רשות לעשות איזה מלאכה שירצה ואין השני יכול לעכב עליו, דזה עושה בשלו וזה עושה בשלו, וזו דעת הרמב"ם. ושיטת רש"י והראשונים דהברייתא לא מיירי כשאין שם אומן מאומנות זה, אלא כשיש שם מבעלי האומנות הזה, ומפני קיפוח פרנסתם יכולים למחות שלא יכנס לאותו מבוי, אפילו כשהמבוי מפולש דאין שם טענת ריבוי נכנסין, דהוא כרשות הרבים, ויוכלו גם למחות בני העיר לבן עיר אחרת מפני קיפוח פרנסתם, ואם הבן עיר האחרת משלם מסי העיר הזאת אין יכולים לסגור עליו את העיר, רק את מבואם יכולים לסגור עליו מפני קיפוח פרנסתם, ובבן העיר הזאת אין יכולים לסגור אפילו מבוי שלהם, ואם המבוי אינו מפולש יכולים לעכב אפילו על בן העיר הזאת אם אינו ממבואם מפני טענת ריבוי נכנסים ויוצאים.

נמצא דלדעה זו יש ארבעה חלוקי דינים.

א. בן עיר אחרת כשרוצה להתיישב בעיר הזאת יכול כל אחד לעכב עליו כל העיר, ואם משלם מס להעיר הזאת אין יכולים לסגור עליו כל העיר אם ימצא חצר ומבוי שירצו להניחו לדור שמה ולעשות מלאכתו, אבל כל מבוי יכולים לעכב עליו אפילו כשהוא מפולש, ואף אחד יכול לעכב.

ב. מי שהוא מבני העיר הזאת יכול ליכנס לאיזו מבוי שירצה מהמבואות המפולשים אם אנשי החצר שיכנס בה יניחוהו ואין בני המבוי יכולים למחות בו.

ג. אם הוא מבוי שאינו מפולש יכולים למחות אבני מבוי אחר ולא על בני מבוי שלהם.

ד. אנשי החצר יכולים למחות אפילו על אנשי חצירם כשרוצה לעשות מלאכה שלא החזיק בה עד כה מפני טענת ריבוי הנכנסין וכנ"ל.

דף כ"ב ע"א

אמר רב נחמן בר יצחק ומודה רב הונא בריה דרב יהושע ברוכלין המחזירין בעיירות דלא מצי מעכב, דאמר מר עזרא תקן להן לישראל שיהו רוכלין מחזירין בעיירות, כדי שיהו תכשיטיין מצויין לבנות ישראל. והני מילי לאהדורי, אבל לאקבועי לא. ואי צורבא מרבנן הוא, אפילו לאקבועי נמי וכו' מאי טעמא כיון דרבנן נינהו, אתו לטרדו מגירסיהו.

מבואר כאן כי רוכלים המחזירים בעיירות בבשמים ושאר דברים קטנים הנצרכים לבנות ישראל אין בני העיר יכולין לעכבן, שתקנת עזרא הוא שיהיו מחזירין בסחורתם בכל מקום כדי שיהיו הדברים האלה מצויים לבנות ישראל, ולכן דווקא רוכלי בשמים וכה"ג, אבל בשאר סחורות אין חילוק בין רוכל לאחר, ואף רוכלי בשמים אינם רשאים לקבוע בעיר בתמידות אלא מדעת בני העיר. ואם ת"ח הוא קובע את עצמו בסחורתו בכל מקום שירצה, וכתבו הפוסקים דגם מלמדי תינוקות דינם כת"ח ואין מלמדי העיר יכולים לעכב על מלמדים אחרים שלא ילמדו עם תינוקות בעירם, דקנאת סופרים תרבה חכמה כמבואר בסוגיין.

בעא מיניה פיל שבלע כפיפה מצרית וכו'.

צריך להבין מדוע שאלו דוקא בענין זה. וכתב הבן יהוידע דנראה דשאלו בדין טומאה וטהרה, לרמוז לו שבא לבדקו בדברי תורה, שמעלין את האדם מטומאה לטהרה, וכמו שאמרו רז"ל מה נחלים מעלים וכו'.

טפח ליה בסנדליה.

ומדוע עשה לו כן, כתב הבן יהוידע דנ"ל הטעם דהכהו על סנדלו, דרמז לו בזה אדחלא אכרעך זבין פרקמטייא דידך, ולא תמתין עד שתנוח ותרחוץ רגלך מן הדרך, אלא תמהר למכור בין המוכרים הראשונים קודם שתפשיט סנדלך, ולא תקוה ותצפה דינקטו לך שוקא, כי בודאי לא נקטי לך. אי נמי י"ל בס"ד, הא דטפח ליה בסנדליה שברגליו, משום שיש דבר שגור בפי חכמים על תלמיד חכם שאינו יכול להשיב בדברי תורה, דאומרים עליו לא מציא ידיו ורגליו בבית המדרש, ולכן טפח ליה בסנדליה שברגליו, לרמוז בדבר זה לא מצאת רגליך בבית המדרש. ומ"ש פסיד גרוגרות דידיה, פירוש לא מבעיא דלא הרויח אלא הפסיד מן הקרן, מפני שנתעכב בדבר זה שבא לבדקו, וגם עוד כשבדקו נכנס עמו בדברים אלו, ועל ידי כך מכרו אחרים הרבה מזה המין, וירד השער מה דביני וביני:

עד דמגרייתו גרמי בני אביי, אתי אכלו בשרא שמינא בי רבא.

כתב הבן יהוידע דנ"ל דאין כוונתו לזלזל באביי, אלא רצה לומר שתלמידי הישיבה של רבא חריפים, ותתחכמו אם תלמדו עמהם בפני רבא, וכמו שאמר הרבה תורה למדתי מרבתי ויותר מחברי, נמצא האדם מתחכם מחבריו יותר מרבו, ולכן אמר להם אכלו בשרא שמינא בי רבא. או יובן בישיבה של רבא היו לומדים בששה סדרים, וכמו שאמר רבא עצמו בגמרא דתענית, אנו משנינן בששה סדרי, ואפשר בישיבה של אביי עיקר לימודם היה בארבע, כמו שהיה בזמן רב יהודה:

דאנא עדיפנא מיניה.

כתב הבן יהוידע, נראה ודאי כונתו לומר עדיפנא משמעיה של רבא, ותיבת מיניה קאי על שמעיה דרבא, ולא על רבא, ועם כל זה נענש לדעתו של רבא מפני השומעין שהיו חושבים אומר עדיפנא מרבא, דהוה ליה למימר עדיפנא משמעיה דרבא להדיה, ובודאי לא קפיד רבא עליו והענישו, אלא מן השמים קפדי עליה, וכן דן רבא מדעתו ואמר ענשתיה, כלומד מסיבתי היה לו כך:

מסתברא דרב נחמן בר יצחק ענשיה.

מפני שהיה דבר זה תכף ומיד הדברים מוכיחין לכך. ונראה דנענש בשביל שגרם בושה לרב נחמן בר יצחק, דדרכו היה לסדר מילי דדרשה לפני רב אדא, קודם שיעבור לפני התיבה, כדי שיהא רגיל בה, ולא יטעה בציבור, וכיון שלא בא נצטער מאד, שירא שמא יבוש מחמת איזה טעות חס ושלום, ואין לומר דנפטר מכח דברים אלו כשגגה היוצאת מלפני השליט, היינו משום דשיערו שנפטר קודם שיצאו דברים אלו מפיו, ולכן אמרו מסתברא דהוא הענישו:

וכן הסיד והסלעים המימותיהו והבליהו מאותו מקום הוא שמזיקים לכותל וכל שכיוצא בזה נקרא גיריה, ולא התיר רבי יוסי אלא באילן וכיוצא בזה דאחר זמן מזיקין ולא מכחו, שלא הזיקו באותו מקום שהניחם.

והביא לשון רבינו חננאל דכתב בלשון קצרה, הני כוליהו דמתניתין גיריה נינהו, דמההיא שעתא משתכח היזיקיהו, ולא פליג אלא באילן דבעידנא דנטע ליתנהו לשרשין. וכתב הרמב"ן דזה הטעם מספיק לכל ההרחקות השנויות במשנתנו, אלא שהרחקת הזרעים במפולת יד קשה עלינו, דשרשין גדלי בתר שעתא הוא דמזקי ליה והוה ליה דומיא דאילן. וכתב הרמב"ן ליישב דאפשר שהטעם מפני שהזרעים עצמן קודם השרשה יונקין כל לחות הקרקע ומפני כך מחלידין אותה ומעלין עפר תיחוח, וכיון שהן יונקין בטבעם קודם השרשה נמצא ההזיק מאותו מקום שזרען וגיריה הוא עיין שם במה שהאריך בזה.

וכתב עוד שיש לדקדק היכי מודה רבי יוסי בהא דתנן מי שהיה כותלו סמוך לכותל חברו דהא לאו גיריה הוא ולא גרמא דגיריה שאינו אלא שמונע ממנו דושא. וכתב ליישב דאיכא למימר כיון שמשעה שבנה נמנע הדושא גיריה הוא.

זאת אומרת גרמא בנזקין אסור.

כתב רש"י, ואפילו למאן דלא דאין דינא דגרמי ופטור מלשלם אסור הוא לגרום, וכשבא לגרום חברו מעכב עליו. ע"כ.

ונראה מלשון רש"י דלא חילק בין גרמא לגרמי, דכך היה לו לכתוב, דאף על פי שגרמא בנזקין פטור, מכל מקום אסור וכו'. והרמב"ן כתב דאינו נכון, דחילוק גדול בין הלשון שאמרו בתלמוד בדינא דגרמי ללשון האמור בו בגרמא בנזקין, דדינא דגרמי הוא הגורם בעצמו שהוא עצמו מזיק, כגון מוחל שטר חוב שמכר כדאיתא במסכת כתובות (פ"ו א') ובבבא קמא (פ"ט א'), וכן שורף שטרותיו של חברו (ב"ק צ"ח א'), אבל גרמא בנזקין הוא הגורם לאחר לעשות הזיק שאינו אלא מזמין, כגון הך דשמעתין ודזורה ורוח מסייעתו. ובסוף המסכת כתב הרמב"ן קונטרס שלם בענין זה ששמו קונטרס דינא דגרמי שהוא היסוד לכל הלכות אלו.

והרא"ש [סימן י"ז] כתב שני דרכים בזה, וכתב וז"ל, וצריך ליתן חלוק בין כל הני דמחייבין ובין דבר הנקרא גרמא בנזקין דפטור, דיש לחלק דכל היכא דהוא בעצמו עושה ההזיק למזון חברו וברי היזיקא מיקרי דינא דגרמי וחייב. וכתב דעוד יש לחלק דכל היכא דההזיק נעשה מיד בשעת מעשה נקרא דינא דגרמי כמו שורף שטר ומוחל וכו', אבל המסלק את הכרים בשעת סילוקו עדיין לא נשבר הכלי עד שיגיע לארץ וכו'. ויש בזה אריכות גדולה בדברי הראשונים, ואכמ"ל.

והחתם סופר כתב על הא דמסתברא וכו', דמכל מקום שום אחד מהם לא קללו ולא ענשו ואפילו רב יוסף לא אמר מידי אלא מסר דין לשמים. אך רב נחמן בר יצחק ענשיה להדיא אך בטעות, כי רב אדא בר אבא לא נתכוון להרע לרב נחמן בר יצחק, כי ר"ה בריה דר"י עיכבהו ולא היה ראוי שתחול הקללה, וגם לא היתה כוונת רב נחמן בר יצחק שיתקלל כלל אם יהיה אנוס, ומ"מ עשה קללתו רושם הואיל שהיה חייב בלאו הכי מחמת שלשת הטאים הנ"ל, והואיל וכן אין אחד מהם שיתחייב במיתתו. וסיים החתם סופר דממילא מה שכתבו התוספות שכל אחד היה דואג שנענש מחמתו ולא יכנס במחיצתו של הקב"ה, לא יתקיים על הצדיקים הללו כי כולם כאחד טובים ונכנסים במחיצתו של הקב"ה לפנים ממלאכי השרת, אמרו לצדיק כי טוב. ע"כ.

דף כ"ב ע"ב

ותני עלה מלמעלן כדי שלא יציץ ויראה מלמטן שלא יעמוד ויראה ומכנגדן שלא יאפיל.

כתב הרמב"ן דתנא דברייתא דקתני מלמעלן שלא יציץ ויראה לא יהיב שיעורא אלא כדי שלא יציץ ויראה, וכן במכנגדן כדי שלא יאפיל לא יהיב שיעורא, ובא לומר לך שפעמים צריך הרחקה יותר מד', שאם היה בין כותל לכותל ריחוק גדול אם מגביה כותלו ד' אמות מחלוננו של זה כל שכן שיראה שם להדיא, לפיכך פי' בברייתא בכדי שלא יציץ ויראה צריך להרחיק בין רב למעט ולא אמרו ד' אמות אלא בבונה בסוף ד' אמות מכותל החלונות.

לימא מתניתין דלא כר' יוסי דאי ר"י הא אמר זה חופר בתוך שלו וזה נוטע בתוך שלו.

כתב רש"י דטובא מילי איכא במתני' דודאי דלא כרבי יוסי אלא נימא אף זו דלא כרבי יוסי. כלומר דסתמא דפרקין לא אזיל כרבי יוסי, ולא באנו אלא לברר אם גם משנה זו בכלל זה. אמנם רבינו חננאל [הביאו הרמב"ן] והרי"ף כתבו מדקא בעינן הכא לימא דלא כרבי יוסי ש"מ כולה מתניתין מודה בה רבי יוסי, וכתב הרמב"ן דהניחו טעם הדבר סתום ולא מפורש, היאך בכולי פרקין אשכחינן דהוי גירי דיליה ולכן יודה בהם רבי יוסי, וכתב הרמב"ן, ושמענו שכל הזיק המזיק במקום שמניחין אותו אע"ג דלית ביה גירי השתא, דלבתר שעתא הוא דמזיק, כגיריה דמו, ועדיפי נמי מגיריה, דממש הוא ומיחייב לסלוקי היזיקא, ולא אמרו גיריה אלא דומיא דנמייה שקופצת מסולם לשובך ודומיא דגירי עצמן, וכתב לבאר דבור ושיח ומערה ודאי לא קשיא, משום דכל מרא ומרא דקא מחי מרפי ליה לארעיה, ואמת המים ונברכת הכובסין לאו משום דאזיל מיא לכותל הוא, אלא משום מתונא דאית בהו מתקלקל קרקעיתו של כותל דומיא דחול במתונא,

דף כ"ג ע"א

אמר להו רב יוסף אפיקו לי קורקור מהכא וכו' והא אחזיק להו.

לעיל [בענין חזקת תשמישים] הבאנו מחלוקת אם חזקת תשמישים נקנית מיד או בשלש שנים, ואי בעי טענה או די במה ששתק, ולכאורה מהכא חזינו דדי בשתיקה, דאי לאו הכי מנא ידע אב"י דאחזיקו להו, וכתב הרשב"א דכן באמת אמרו קצת מן הראשונים, וקא יהבי טעמא משום דליכא חסרון קרקע, דמה שאמרו בפרק חזקת הבתים כל חזקה שאין עמה טענה אינה חזקה, התם בדאיכא חסרון קרקע. וכתב הרשב"א דאינו מחזור וכו', אלא ע"כ אפילו בדליכא חסרון קרקע צריך טענה, וכן הסכימו רבותינו הצרפתים וכן הסכים מורי הרב [הרמב"ן] וכן עיקר, ונראה דהכא ה"ק, והא אחזיקו להו, היינו דהרי במציאות הם מחזיקים ואי אפשר להוציאם עד שנשמע אם יש להם טענה, ואף שרב יוסף גופיה מידע ידע ודאי אי זבין להו או יהיב להו אם לאו, י"ל דכיון דאחזיקו להו ואיכא סהדי דרב יוסף מפיק להו מהכא, בודאי אי אתו אומני לבי דינא ואתו לה בטענה אמרינן ליה לרב יוסף קום אהדר להו, וכל דאמרינן ליה מדינא קום אהדר להו אסיר ליה לאפוקינהו מהשתא.

הא אמר רב נחמן אמר רבה בר אבבה אין חזקה לנזקין. ולא איתמר עלה, רב מרי אמר בקוטרא, ורב זביד אמר בבית הכסא, אמר ליה הני לדידי דאנינא דעתאי כי קוטרא ובית הכסא דמו לי.

ולפי דברי הרשב"א שהבאנו בסמוך יוצא דנזקין דקוטרא ובית הכסא דאמרינן דלית להו חזקה, אפילו ראייה אין להן, דאי לאו הכי מה ענה רב יוסף לאב"י, סוף סוף דיילמא ראייה יש להן ועד שיבאו ונראה מה יטענו לא תסלקם. כך כתב הרשב"א.

והאריך בזה, דבקוטרא ובית הכסא יש מי שאומר דכשם שאין להם חזקה כך אין להם ראייה ואפילו מחלו או נתנו או מכרו בעדים, ואפילו קנו מידו יכול הוא לחזור בו, דיכול הוא לומר סבור הייתי לקבל ואיני יכול לקבל, וכן פירש ר"ת. ואחרים אומרים דכיון דאמרינן אין להם חזקה משמע דחזקה לית להו הא ראייה אית להו, כן כתב הרמב"ן דחזקה הוא שאין להן הא ראייה יש להן, בין שהביא ראייה שמכרן לו או שנתן או שמחל בפירוש. וכתב הרשב"א דמיהו אם לא הביא ראייה אין חזקה עולה להן לעולם ואפילו במחזיק ג' שנים, לפי שאנו עדים שלא שתק זה מחמת שמכר או שמחל, דמסתמא אין אדם מוכר ולא מוחל נזקין כאלו אלא רצה הוא לערער ולא נזדמן לו.

רב מרי אמר בקוטרא, ורב זביד אמר בבית הכסא.

כתב הרשב"א, רב מרי אמר בקוטרא, פירוש בעשן תדיר כעשן הכבשונות וכיוצא בו, ורב זביד אמר בבית הכסא, פירש רש"י ז"ל דוקא בית הכסא מגולה ונראה לעינים שכך היו בתי כסאות שלהן, וכן פירש ר"ת ז"ל במגולה ומפני שריחו רע ביותר, על זה אמר לו רב יוסף הני לדידי כיון דאנינא דעתאי בקוטרא ובית הכסא דמו לי. וכתב הרשב"א דמהא שמעינן דכל מי שנודע ומוחזק שאינו יכול לסבול נזק אחד ידוע מן הנזקים שהנפש קצה בהם אין לו חזקה, כי הא דרב יוסף, דאע"פ ששאר בני אדם אין נמאסין בו כל כך, כיון שהוא מוחזק ונודע שאין דעתו סובלתו אין מחזיקין עליו בכך, ולא אמרו קוטרא ובית הכסא אלא מפני שהן נזקין ידועין אצל הכל, וכן כתב ר"ח.

וכן נפסק להלכה בשו"ע [סימן קנ"ה]. ולקמן [כ"ו ע"א] יבואר אי"ה דיש עוד דברים כגון אלו שאין להם חזקה. מיהו להלכה אם הביא ראייה שמכר לו או מחל לו אינו יכול לחזור בו. ועשן שאמרו זהו דוקא בעשן תדיר כגון כבשונות ותנורים של נחתומין ושל יוצרין וכיוצא בהן, אבל תנור שהיחיד אופה בו פת וכן כירה אף של נחתומין [סמ"ע] כיון שהעשן אינו שוהה רוב היום לאו תדיר הוא, אבל אם שוהה רוב היום נקרא עשן תדיר אף שאינו גדול כל כך ודינן ככבשונות ויוצרים. מיהו לכתחלה יכול לעכב אף בעשן שאינו תדיר, וי"א דבעשן שאינו תדיר אפילו לכתחלה אינו יכול למחות, דדרך העולם כן הוא והרמ"א הכריע כדיעה זו, ויש שהכריעו כדיעה ראשונה [ש"ד]. ועשן תדיר נמי דוקא כשמגיע העשן לחבירו ע"י רוח מצויה, אבל אם אינו מגיע רק ע"י רוח שאינו מצויה אינו מחוייב לסלק הזיקו, דכל דבר שאינו שכיח אינו יכול למחות בו.

מרחיקין את השוכך מן העיר חמשים אמה. [כ"ד ע"ב] מרחיקין את האילן מן העיר עשרים וחמש אמה, ובחרוב ובשקמה חמשים אמה. [שם] מרחיקין את גורן קבוע מן העיר חמשים אמה. [כ"ה ע"א] מרחיקין את הנבלות ואת הקברות ואת הבורסקי מן העיר חמשים אמה.

כשם שצריך להזהר לא להזיק לחבירו כן צריך להזהר מלהזיק את הרבים, ולכן מרחיקין גורן קבוע מהעיר חמשים אמה כדי שהרוח לא יוליך את התבן בעת שזורה ויזיק לבני העיר, ואם הגורן קודם להעיר מסלקו תחלה ובני העיר נותנים לו דמיו, ואף דביחיד כה"ג לא היה צריך להסתלק כיון שקדם, מ"מ מפני היזק רבים צריך להסתלק, ולכן צריך להסתלק גם קודם קבלת מעותיו, דאל"כ לא יסתלק לעולם דקדירא דבי שותפי כל אחד יסמוך על חבירו, ואם העיר קדמה מסלק בלא דמים, ואפילו כשיש ספק מי קדם יסתלק בלא דמים דכיון דמחוייב להסתלק קודם קבלת המעות אף כשהוא קדם שוב אינו יכול להוציא ממון מספק. אבל כשהזיק הוא ליחיד ולא לרבים אינו מסתלק כשהוא קודם, ואם הניזק

קודם מסתלק בלא דמים, ואף דבאילן כה"ג מבואר שאינו מסתלק בלא דמים, התם משום שההיזק אינו מגיע מיד אלא לאחר זמן [רש"י כ"ה ע"ב ד"ה ונתן] לכך לא חייבוהו חכמים להסתלק בלא דמים, משא"כ בזה שההיזק הוא בשעת מעשה. ולכן לא יעשה אדם גורן קבוע בתוך שלו אא"כ יש לו חמשים אמה קרקע לכל רוח כדי שלא יזיק התבן לנטיעות חבירו או לנירו, ובהיזק שאינו קבוע רק באקראי בעלמא א"צ להרחיק כלל:

מרחיקין האילן מן העיר כ"ה אמה משום נוי העיר, ובחרוב ובשקמה שענפיהם מרובים חמשים אמה. ואם נמצא קרוב לעיר בפחות משיעור זה אם העיר קדמה קוצץ בלא דמים, ואם האילן קדם קוצץ ונתנים דמים, ואף ספק איזה קודם קוצץ בלא דמים. ומכל מקום אין דין זה נוהג בח"ל [טור]. ובכל מקום מרחיקין את הנבילות ואת הקברות ואת הבורסקי ואת הכבשונות מהעיר חמשים אמה, ואין עושין בורסקי אלא למזרח העיר מפני שרוח מזרחית חמה וממעטת היזק ריח עיבוד העורות, וכן מרחיקין השובך מן העיר חמשים אמה שלא יפסידו היונים את הזרעים והגרעינים שבעיר, וכשיש נ' אמה לא יפסידו דשיערו חכמים דבחמשים אמה ממלאים כריסם בכל אשר ימצאו.

ובתוספתא אמרו דאף את הדברים מרחיקים מן העיר, וז"ל [פרק א' ה"ז], וכן היה רבי יוסי אומר מרחיקין את הדבורים מן העיר חמשים אמה כדי שלא ינמשו [יעקצו] את בני אדם, רבי נתן אומר מגדל דבורים כמגדל כלבים.

דף כ"ג ע"ב

ניפול הנמצא בתוך חמשים אמה הרי הוא של בעל השובך, חוץ מחמשים אמה הרי הוא של מוצאו; נמצא בין שני שובכות, קרוב לזה שלו, קרוב לזה שלו, מחצה על מחצה שניהם יחלוקו.

מבואר במשנה ובסוגיא דאם מצא יונים קטנים שאין יכולין לפרוח עדיין שמדדין בהילוכם אם מצאן קרוב לשובך בתוך חמשים אמה הרי הם של בעל השובך, דכל המדדה אינו מדדה יותר מנ' אמה מהשובך ואין להסתפק בשל אחר, ולכן לא אזלינן בתר רובא דעלמא. ואין להסתפק שמא מעוברי דרכים נפלו, דאין דרך להוליד

בדרך יונים [מ"ז] ואם נמצאו חוץ לחמשים אמה הרי הם של המוצא דבודאי מעוברי דרכים נפלו, וממי שנפל הוא מתייאש דאין בהן סימן, ואין בזה לחשוש משום יאוש שלא מדעת דמסתמא נתוודע מיד [סמ"ע].

ומבואר בגמרא דאם נמצאו בשביל שסביבו כרמים או גנות ופרדסות, אפילו חוץ לחמשים אמה הרי הן של בעל השובך, שע"י הכרמים דרכן לנדוד גם חוץ לחמשים אמה מפני שמלקטות הפרחים, ולא אזלינן בתר רובא דעלמא, דקים להו לחז"ל דיונים קטנים המתרחקין משובכיהן אם אינם רואין את השובך כשמחזירין פניהם לא יתרחקו כל כך, וכיון שהכרמים מפסיקין ביניהם לבין שובכין דעלמא אין לתלות בהן. ואם נמצאו בין שני שובכין הרי הן של השובך הקרוב, ואם נמצאו בשווה להשני שובכות יחלוקו. בד"א כשהיו יוני שתי השובכות שווין במנין, אבל אם באחד נמצאים יונים יותר מבהשני הלך אחר הרוב אף על פי שהוא רחוק מהשני, דרוב וקרוב הולכין אחר הרוב אף בקורבא דמוכח [כן הוא לפי רש"י והתוספות].

ולפי הנמוקי יוסף אם נמצאו בדרך בכל ענין הוא של המוצא, דאזלינן בתר רובא דעלמא ותלינן שמעוברי דרכים נפלו, רק אם נמצאו במקום שאין דרך לרבים כמו שביל של כרמים וכיוצא בזה, אם נמצאו בתוך חמשים אמה לשובך ודאי דמשובך זה הן וחוץ לנ' אמה הרי הן של המוצא, דהא יצאו מגדרן ואזלינן בתר רובא דעלמא. ואם נמצאו בין שתי שובכות ובשניהם תוך נ' אמה הולכין אחר הקרוב, ואם באחד יותר יונים הולכין אחרי הרוב.

אמר רבי חנינא רוב וקרוב הולכין אחר הרוב, ואף על גב דרובא דאורייתא וקורבא דאורייתא, אפילו הכי רובא עדיף. [כ"ד ע"א] ההוא הצבא דחמרא דאישתבה בפרדיסא דערלה, שריא רבינא וכו'. שאני התם, דאי מיגניב מינה אצנועי בגויה לא מצנעי. והני מילי חמרא, אבל עינבי מצנעי.

ובשו"ע [יו"ד סימן רצ"ד] פסק דהענבים שנמצאו טמונים בו אסורים, שקרוב הדבר שגנבם ממנו וטמנם בתוכו. והקשו עליהם דלמסקנא דקיי"ל כר"ח דרוב וקרוב הלך אחר הרוב גם ענבים מותרים דאזלינן בתר רובא דעלמא שאינם ערלה, והרא"ש באמת פסק שם כן. ויש שרצו לומר דמה שאמרו דעינבי מצנעי היינו לפי האמת, והוי סברא גדולה וממילא לא שייך לומר דאזלינן בתר רובא.